

Fikrət Sadıqov,
Professor

Azərbaycan xalqı tarix boyu bir sıra çətin sınaqlara məruz qalıb və nə yaxşı ki, belə sınaqlardan çıxmaq üçün qüdrətli şəxsiyyətlərimiz olub, ölkəmizi bu vəziyyətdən uğurla çıxarıblar. Bu mənada xalqımız Heydər Əliyevə öz xilaskarı kimi baxmağa borcludur və xilaskarı kimi də qəbul edir.

1993-cü il iyunun 9-da Heydər Əliyev Naxçıvandan Bakıya gəlməsəydi nə ola bilərdi? O vaxt biz bildirdik ki, ölkəmizi bu vəziyyətdən təkcə Heydər Əliyev çıxara bilər və gələcək neqativ halların qarşısını o ala bilər. Ölkəmizin müstəqilliyi möhkəmlənər, Heydər Əliyevin öz təbirilə desək, suverenliyimiz əbədi olar. Lakin onu da bildirdik ki, Heydər Əliyev çoxlu teleqramlara, məktublara, şəxsi ziyalı və aqsaqqalların, ölkə rəhbərlərinin dəvətinə baxmayaraq vəzifəyə gəlmək istəmirdi. 1993-cü il fevral ayında möhtərəm Heydər Əliyevlə görüşümüz zamanı, baxmayaraq ki, iqtisadi vəziyyətlə bağlı çətinlikləri, cəbhəçilərin dili ilə desək, "bez predeli" və onların haraya aparıb çıxara biləcəyini ona demişdim və o özü də bu vəziyyəti mənədən yaxşı bildirdi. O isə deyirdi, mən vəzifə istəmirəm, Naxçıvanda qalıb işləmək istəyirəm.

Lakin ölkədə kritik vəziyyət yaranandan, vətəndaş müharibəsi başlayandan sonra Heydər Əliyevin vətənpərvərliyi, Azərbaycançılığı, onun dahiliyi, xalqına bağlılığı, xalqının fədaisi olmağı öz istəyinə qarşı gedərək ölkə rəhbərliyinə gətirdi. Bir də təkrar edirəm. Əgər Heydər Əliyev vəzifəyə gəlmək istəsəydi o, fevralda da, martda da gələ bilərdi. O, gəlmək istəmirdi. Bu da təsadüfi deyil ki, o, birbaşa vəzifə kürsünə yox, Gənəcəki vəziyyətlə tanış olmağa, orada xalqa ürək-dirək verməyə gəlmişdi və Heydər Əliyevin həyatının qalan hissəsinin Azərbaycan xalqına bağlılaşmağı dövrü başladı. Heydər Əliyev həyatının mənasını ancaq xalqa sədaqətlə xidmət etməkdə görəndə onun ən böyük dayağı xalq olduğuna əmin idi.

Heydər Əliyev ölkəmizdə rəhbər işlədiyi vaxtlarda həyatımızın və fəaliyyətimizin elə bir sahəsi yoxdur ki, onun inkişafına qayğı göstərməsin. Bura "Əsrin müqaviləsi"ni, Milli ordumuzun formalaşdırılması üçün göstərilən səyləri, Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması yolunda görülən işləri, müstəqil Azərbaycanın ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunan ilk Konstitusiyasını və onlarla, yüzlərlə belə işləri göstərmək olar.

Heydər Əliyevin fəaliyyət dairəsinə aid olan işləri bir-bir sadalamaq müm-

kün deyil. Amma bu mümkündür ki, Azərbaycanın şəhər və rayonlarını, tikilmiş sənaye və sosial obyektləri göz önünə gətirənsən. Bu mənada mən inanıram ki, və vaxtsa Azərbaycanın Heydər Əliyev dövrünün xəritəsi yaranacaq.

Bütün bu işlər haqqında ətraflı danışmaq fikrində deyiləm. Çünki bu işlər xalqın gözü qarşısında görülür, onları kimesə sübut etməyə ehtiyac yoxdur. Bunu da sübut etməyə ehtiyac yoxdur ki, Heydər Əliyev cənablarının hər iş günü bir tarix idi. Bu və ya digər dərəcədə respublikamızın taleyi ilə bağlı problemlərin həlli sahəsində görülən işlərlə əlamətdar idi. Bu mənada Heydər Əliyevin xalqın təkidi və arzusu ilə hakimiyyətə gəldiyi günü - 15 iyunu Qurtuluş günü kimi qeyd etməyimiz Heydər Əliyevə olan xalq inamının, məhəbbətinin məntiqi nəticəsi idi.

Əminəm ki, bu gün bizim görmədiyimiz işləri gələcək nəslin nümayəndələri mütləq görəcəklər. Heydər Əliyevin hər bir fikri xalqımızın gələcəyi, inkişafı, müqəddəratı ilə bağlı idi. Heydər Əliyevin iş üslubuna aid elmi əsərlər yazılacaq, dissertasiyalar müdafiə olunacaq.

Mən konkret olaraq Heydər Əliyev cənablarının kimya sənayesinin inkişafına göstərdiyi qayğıdan danışmaq istərdim. Bu da səbəbsiz deyil. Çünki konkret sahələrə göstərilən qayğıni bəzən əhəlinin əksər hissəsi bilmir. Heydər Əliyevin kimya sənayesinə qayğısı onun respublikamıza rəhbərlik etdiyi birinci dövrdə başlamışdır.

Biz gələcəyimizi görmək üçün keçmişimizi yaxşı təhlil etməliyik. Ona görə də Azərbaycanda kimya sənayesinin inkişafında Heydər Əliyevin rolu barədə bir sıra fikirlərimi demək istərdim. Onu da demək istəyirəm ki, əgər möhtərəm prezidentimizin respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrlərdəki başqa sahələrə aid xidmətləri nəzərə alınmasa belə, o, kimya sənayesinin inkişafındakı xidmətlərinə görə tarixdə özünə şəərəfli bir yer tutacaqdır. Bu, tək mənim fikrim deyil, respublikamızın çoxminli kimyaçılarının fikridir.

Heydər Əliyevin böyüklüyü ondadır ki, o, hələ İttifaq məkanında yaşadığımız vaxtda Azərbaycanın başqa ölkələrdən asılılığını minimuma endirməkdən ötrü uzaqgörənliklə tədbirlər görürdü. O vaxtlar bu və ya digər obyektin Azərbaycan xəritəsinə düşməsi üçün İttifaq hökumətinin maneələrini qırmaq o qədər də asan deyildi. Heydər Əliyev qüdrəti və iradəsi bunu müdrikcəsinə həll edirdi. Onun hakimiyyətə gəldiyi 70-ci illərin əvvəllərindən Azərbaycanda genişmiqyaslı quruculuq dövrü başlamışdır. Heydər Əliyevin dəst-xətti bütün sahələrdə özünü göstərirdi. Onun üçün ikinci dərəcəli məsələ yox idi.

Ümumiyyətlə bu gündən çox sabahımız haqqında fikirləşmək Heydər Əliyevin xarakterindən, təəssübkeşliyindən irəli gəlirdi. O həmişə mövcud olanlarla kifayətlənməyib yenisini yaratmağa can atırdı. Yeniliyi yaratmaq isə həmişə, hər yerdə çətin olub. Mövcud olanla kifayətlənmək isə geriliyə yuvarlanmaqla nəticələnir. Bunları mən sizə faktlarla çatdırmaq istərdim.

Heydər Əliyevin qətiyyəti nəticəsində "Sintezkauçuk" zavodunda az səmərəli, ekoloji təmiz olmayan istehsa-

latlar bağlandı, onların yerində o vaxt üçün ən müasir texnologiyalar ilə butadien istehsalatları tikilib istifadəyə verildi. Etil spirti istehsalı, sulfat turşusunun qatılığının yüksəldilməsi sexinin fəaliyyətləri dayandırıldı. Ətraf mühitin sulfat turşusu ilə çirklənməsinin qarşısı alındı. Heydər Əliyev Respublikanın rəhbəri seçiləndə "Sintezkauçuk" zavodunda mövcud etilen istehsalatında 70%-li etilen istehsal olunurdu, ondan etil-spirti, ondan da butadien istehsal olunurdu. Bu, ən köhnə, ekoloji cəhətdən ziyanlı, iqtisadi cəhətdən az səmərəli bir istehsalat idi. Yəqin ki, hələ də çoxlarının yadındadır: turşu buxarlandırma sexindən atmosfərə atılan sulfat turşusunun buxarları o vaxt Siyəzəndən görünürdü. Bəlkə də hələ lap uzaqdan. Bu isə radiusda Şamaxıya qədər olan sahədə torpağı da, atmosferi də sulfat turşusu ilə zəhərləyirdi. Təsəvvür edin, sutkada atmosfərə yüz tonlarla turşu atılırdı. Bağlanan istehsalatların yerində və yeni sahələrdə butanın dehidrogenləşməsindən alınan və kənardan gətirilən butan-butilen-butadien (divinil) butadien ayrılması istehsalı tikildi. Stiroil istehsalının gücü artırıldı, butil kauçuk izobutilen, latekslər istehsalatları tikilib istifadəyə verildi. Kauçuk, stiroil istehsalının gücü iki dəfə və daha çox artırıldı.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi vaxtında ekoloji baxımdan ziyanlı olan o üç istehsalat bağlandı və yerində o vaxtın ən müasir qurğusu "EP-300" tikildi. Orada alınan butilen-divinil fraksiyasından isə o vaxtın ən müasir texnologiyasına əsaslanan divinil istehsalatı tikildi və 70%-li etiləndən alınan etilbenzol istehsalatı bağlandı. Heydər Əliyevin böyük səyi nəticəsində lateks sexləri tikildi.

Sumqayıt "Superfosfat" zavodunda kolçedandan sulfat turşusu istehsalatı bağlanıb onun yerinə ən müasir texnologiya ilə illik gücü 450 min ton olan turşu sexi tikildi. Özü də buradakı istehsal texnologiyası Polşaya məxsus olduğundan, avadanlıqların quraşdırılmasında da Polşa mütəxəssisləri iştirak edirdilər. Məhz bundan sonra həmin zavodun istehsal gücü 1100000 ton dənəvər superfosfata çatdırıldı. Əvvəlki texnologiya ilə atmosfərə atılan hidrogenflorid qazından və alüminium hidroksidindən silisium floridli natrium duzu istehsalatı tikildi. Bu da ölkəmizin bu xammalla olan tələbatını ödədi.

Üzvi sintez istehsalat birliyində EP-60 etilen istehsalı bağlanılıb onun yerində EP-300 etilenə görə illik məhsuldarlığı 300 min ton olan istehsalat tikildi. Az effektivli olan benzol istehsalı saxlanıldı. Oksi propilen, poliefir, dixlor etan, poli izobutilen, butadien istehsalatı, polietilen istehsalatları tikilib istifadəyə verildi. Gündəlik gücü 168 min m3 olan çirkab sularını təmizləyən qurğular istifadəyə verildi. Üzvi sintez istehsalat birliyində sulfat turşusu ilə işləyən, ekoloji baxımdan təmiz olmayan izobutilen sexi dayandırıldı. İqtisadi cəhətdən az səmərəli olan "EP-60" qurğusunun əvəzinə daha müasir EP-300 qurğusu layihələndirildi. Onun əsasında benzol istehsalı da planlaşdırıldı. Polipropilen, polietilen istehsalatları planlaşdırıldı.

Bunun üçün biz Heydər Əliyevə minnətdar olmalıyıq. Onu da deyim ki, Rusiya, Ukrayna, Belarus kimi böyük respublikalarda hələ də "EP-60" qurğularından istifadə olunur.

"Məişətkimyası" zavodunda gücü 60 min ton olan yeni istehsalat işləməyə başladı. Bununla əlaqədar heç bir yerdə deyilməyən bir faktı yada salmaq istərdim. O vaxt Sumqayıtdakı yuyucu vasitələr zavodu üçün lazım olan əsas avadanlığı qurutma qülləsini Heydər Əliyev Qazaxıstanda tikilməyə başlayan zavoddan gətirməklə özünü bir növ

Kunayev kimi bir şəxsə qarşı qoyurdu. Və yaxud Leninqradda tikilən zavoddan poliqrafiya sistemini respublikamıza gətirməklə özünü Romanova qarşı qoyurdu. Belə işləri nəinki görmək, hətta dilə gətirmək də asan deyildi. Heydər Əliyev xalqının, ölkəsinin rifahı naminə öz nüfuzundan istifadə edirdi. Bunlar hamısı faktdır. Onları danmaq, qiymətləndirməmək ən azı nankorluqdur. Bəziləri vicdan əzabı çəkmədən deyirlər ki, Heydər Əliyev Sumqayıt kriminatoriyaya çevirmək istəyirdi. Belə "krimatoriya" ilə ABŞ, Almaniya və sair kimi dünyanın inkişaf etmiş ölkələri fəxr edirlər.

Yəqin ki, çoxlarının yadındadır, vaxtilə Sovet İKP MK yarımçıq qalmış mədəniyyət obyektlərinin tikintisini davam etdirməyi vəsaitin olmaması üzündən qadağan etmişdi. Amma bütün bu qadağalara baxmayaraq Heydər Əliyevin nüfuzu sayəsində Sumqayıtdakı 1300 yerlik mədəniyyət sarayının tikintisi kimya sənaye nazirliyinin vəsaiti hesabına davam etdirildi. Bununla əlaqədar o vaxtlar SSRİ Nazirlər Sovetinin sədrləri Tixonovun, Rijkovun üç dəfə sərəncamları olmuşdur. Bu, Azərbaycana xüsusi qayğı deyildi. Heydər Əliyevə xüsusi hörmət idi. Bunu necə danmaq, necə qiymətləndirməmək olar ki, o vaxt "Baş Moskvatikinti"dən xüsusi bir briqada gəlib həmin sarayda tamamlama işləri ilə məşğul olurdu. Bu, Heydər Əliyevin o vaxt Moskva şəhərinin rəhbərliyi, xüsusən Promislov ilə şəxsi münasibətlərinin sayəsində mümkün olurdu. Yəqin ki, müxalif qüvvələr təəccüblənəcəklər: o vaxt Moskvadan gəlmiş inşaatçılar deyirdilər ki, bu tipli mədəniyyət sarayı ittifaqda dörd, ya beş ədəddir. Bu, Heydər Əliyevin Sumqayıtlılara, Azərbaycanda kimyaçılarına əvəzsiz hədiyyəsidir və bu hədiyyə gələcək nəsillərə də yadigarlıdır.

Civə üsulu ilə xlor-qələvi istehsalatı o vaxt üçün müasir sayılan Almaniya-dan alınan elektroliz vannaları əsasında yenidən qurulub. Bir sözlə, elə il olmazdı ki, yeni istehsal sahələri tikilib istifadəyə verilməsin.

Əgər o vaxtlar Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə "Üzvi sintez" zavodunun tərkibində sutkalıq gücü 168000 kubmetr olan, həm ümumiyyətlə şəhər, həm də sənaye müəssisələri üçün nəzərdə tutulmuş yeganə sutəmizləyici qurğu tikilməsəydi dənizin, şəhərin vəziyyəti necə olardı? Mənə elə gəlir ki, bunu hamı bilir. Belə quruculuq işləri bütün respublikanı əhatə edirdi. Bugünkü kimya sənayesi Heydər Əliyevin dünənki qayğısının dirəkləri üzərində dayanıb. Bunu görməmək, qiymətləndirməmək sadəcə olaraq mümkün deyil.